
Ibrahim Al-Dasuqi (1255-1296): A Saint Invented

Helena Hallenberg

Helsinki: The Finnish Academy of Science and Letters, 2005, 293 sayfa.

Araştırmalarını klt oluşumu üzerinde yoğunlaştırmış bir yazar olan Helena Hallenberg, Kuzey Afrika İslâmı'nda veli kültü üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Deęerlendirmesini yapacağımız *Ibrahim al-Dasuqi: A Saint Invented* eseri 1997'de Helsinki niversitesi'nde sunduğu doktora tezinin Finnish Academy of Science and Letters tarafından 2005 yılında yayımlanmış

halidir. Yazar kitabın başlığındaki “invented” (icat edilen) kelimesiyle uydurulanı, gerçeğe dayanmayanı kastettiğini, icat edilenin kişiden ziyade imge olduğunu ifade etmekte (s. 11) ve kendisinin velilere inanmadığı için veya en azından İbrâhim ed-Desûkî'ye inananlar gibi bir kabulü olmadığı için akademik bir perspektif taşıdığını söylemektedir (11-12).

Eser bir “Giriş” (s. 17-24) ve “İcat Süreci” (s. 25-79), “İcadın Neticesi – Kutsal Biyografi” (s. 81-147), “İcadın Neticesi – Kutsal Hiyerarşi İçinde İbrâhim ed-Desûkî” (s. 149-204), “Temaları Tahlil ve İcat Sebepleri” (s. 205-240) başlıklarını taşıyan toplam dört bölümden müteşekkildir. Çalışmada öncelikle İbrâhim ed-Desûkî'nin asırlar içerisinde veli olma süreci, ikinci olarak -İbrâhim ed-Desûkî denilen ermiş imgesinin biyografisi dahil- yeniden inşa edilişi inceleniyor ve son olarak da Desûkî'nin zâhid, ulusal kahraman, kozmik kahraman vb. farklı roller ve onun imgesine asırlar içerisinde eklenen farklı temalar analiz ediliyor. Yazar, çalışmasının esasen hakiki bir şahsiyetin tanıtımı değil, ancak bir şahsın uydurulmasına dair kısa bir gezinti olduğunu ifade eder.

Yazar giriş bölümünde yer verdiği “Introducing the Hero” alt başlığıyla bir roman kahramanını ele almışçasına Desûkî'yi tanıtmaya başlar. “İcat Süreci” başlıklı birinci bölümde (s. 25-79) kendisiyle aynı sırada yaşadığı halde Desûkî'nin biyografisine yer vermeyen tabakat müellifleri ele alınmaktadır ki bu kısma “Sessiz Yazarlar” (Silent Writers) alt başlığı verilmiştir. Yazar, Desûkî'yi zikretmesi muhtemel ilk müellif olarak gördüğü İbn Hallikân'ın (ö. 681/1282) *Vefeyâtü'l-a'yân* adlı eserinde ne Desûkî'den ne de tarikatından bahsetmediğini ifade eder. Ancak yazarın neden *Vefeyât*'ta Desûkî'yi yer verilmesi gerektiğini düşündüğünü anlamakta güçlük çekiyoruz. Çünkü İbn Hallikân'ın *Vefeyât*'ını 1273 yılında bitirdiği, 1281 yılına kadar da bazı ilâvelerde bulunduğu bilinmektedir. Halbuki Desûkî'nin vefat yılı 1299 olarak kabul edilmektedir. Bu durumda İbn Hallikân'ın Desûkî'ye değinmesi imkân dahilinde değildir. “Sessiz yazar” olarak nitelenen diğer tabakat müellifleri ise eserlerinde genel olarak sûfîlere yer vermeyen ya da eserleri dönem itibarıyla on üçüncü asrın ikinci yarısını ihtiva etmeyen yazarlardır.

“İlk Mucitler” (The First Inventors) kısmında bir asra yakın bir süre sonra Desûkî ile ilgili ilk bilginin İbnü'l-Mülakkın'ın (ö. 804/1401) *Tabakâtü'l-evliyâ'* adlı eserinde ortaya çıktığı belirtiliyor. Yazar, Şeyh Abdullah b. Nu'mân'ın İskenderiye'den Desûkî'ye gelip Şeyh İbrâhim'in türbesini ziyaret ettiği haberini veren İbnü'l-Mülakkın'ın Desûkî'yi etraflıca anlatmaması durumunu, ününün o zamanlar o kadar da yaygın olmadığına göstergesi olarak yorumlar (s. 30). Ancak burada sûfîlerin hayatlarına dair çok az bilgi verilmesinin İbnü'l-Mülakkın'ın *Tabakât*'ının genel bir özelliği olduğunun belirtilmesi gerekir. Bu

nedenle hayatına dair fazla bilgi verilmemesi, aslında eserin genel bir özelliğidir. Bununla birlikte eserin daha ziyade sûfi sözlerine yer verme hususiyetini İbrâhim ed-Desûkî için göremediğimizi de ifade etmek mecburiyetindedir.

XVI. asra kadar neredeyse birkaç cümle ile tanıtılan Desûkî'nin, bu sırada bütün yönleriyle tanıtılan sûfi haline geldiğini belirten yazar, bu imgenin oluşumunda büyük payın Karakî ve Şa'rânî'ye ait olduğunu (s. 41) ve günümüzde rastladığımız birçok bilginin Karakî ve Şa'rânî'den alıntılandığını ifade ediyor. Karakî, Sultan Kayıtbay tarafından desteklenen İbrâhim ed-Desûkî'nin hankah halini almış türbesinde hoca (?) olarak görev yapan ve yine Sultan Kayıtbay'ın emriyle Desûkî hakkında birkaç eser kaleme almış bir şahıstır. Desûkî'yi bütünüyle tanıtmaya çalıştığı *Lisânü't-ta'rif bi-hâlil-veliyi's-şerîf Seyyidi İbrâhîm ed-Desûkî* adını taşıyan eserini yazdığı yıl en erken ihtimalle milâdî 1494 veya 1506'dır (s. 41).

“Kahramanlar Karıştı” başlığı altında XVI. asırda kaleme alınmış kaynaklarda İbrâhim ed-Desûkî adında farklı üç kişiden bahsedildiği öne sürülüyor. XIII. asırda yaşamış ve kitabın konusunu teşkil eden İbrâhim ed-Desûkî ile Şam'da yaşamış İbrâhim b. Muhammed ed-Desûkî'nin (1429-1513) eserleri birbirine karıştırılarak aktarıldığı örnekleriyle birlikte veriliyor. Yazar, XIV. asırda yaşadığı iddia edilen İbrâhim ed-Desûkî'yi (1333-1374) ise sadece Batılı bir kaynakta geçmesi nedeniyle ciddiye almadığını, ancak diğer iki Desûkî'nin iki ayrı kişilik olduğunu kabul ediyor.

“Eski İmgeye Yeni İlâveler: 17-18. Asırlar” alt başlığında (s. 58-71) XVII. asırda Desûkî'nin bizzat kendisi tarafından yazıldığı iddia edilen eserlerin ortaya çıktığı işlenmektedir. Yazar, Desûkî'ye atfedilen *Cevhere* adlı eserin, Karakî'nin *Lisânü't-ta'rif*indeki bilgiler etrafında oluşturulduğunu düşünmektedir. *Evrâd*'ın XVI. asırda yaşamış İbrâhim ed-Desûkî'ye ait olduğunu, *Hizb* için ise orijinal metin verilmeden birçok şerhinin yapıldığına değinir (s. 64-66). Yine Desûkî'ye atfedilen *Cevâhir* adlı eserin *Cevhere* ile aynı olduğu belirtilmesine rağmen, Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) *Cevâhir*'den özetleyerek sayfalarca bilgi aktardığı ifadesinin (هذا ما لخصته من كتاب الجواهر له رضي الله عنه وهو مجلد) ¹ yazarın gözünden kaçtığı anlaşılıyor. Bu ifade ise yazarın, XVII. asırda söz konusu eserin *Lisânü't-ta'rif* başta olmak üzere, sair eserlere dayanılarak üretildiği şeklindeki iddiasını geçersiz kılmaktadır.

“Kahraman İnşa Edildi: 19. Asra Gelirken” başlığı altında Desûkî'nin XIX. asra kadar eserlerine şerhler yapılmasından dolayı bir statü kazandığı, ulusal sınırları aşan bir üne sahip olduğu, dört kutuptan kabul edildiği ve mevlid

1 Şa'rânî, *Levâkihu'l-envâr fî tabakâtil-ahyâr*, haz. Abdurrahman Hasan Mahmûd (Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2001), II, 394.

törenlerinin her yıl kayda alındığı belirtiliyor (s. 72). XIX. asırda mevlid törenlerinin düzenlediğine dair kayıtların bulunduğu bilgisine de yer veriliyor. Yazarın yedi asırlık költ oluşum sürecini yüzyıllara bölmesinde hayale uygun bir tavır takındığı fark edilmektedir. Araştırdığı kaynaklarda, rastlayıp rastlamadığını tam olarak bilemesek de, en azından bundan iki asır önce, yani XVII. asırda mevlid ihtifallerinin düzenlendiğine dair bilgiyi Evliya Çelebi'den (ö. 1095/1684 [?]) öğreniyoruz. Evliya Çelebi, İbrâhim ed-Desûkî'nin mevlid alayına bizzat katılıp mevlidde yaşananları, âdâb ve erkânı tasvir ve türbesinde tecrübe ettiği harikulade olayları *Seyahatnâme*'sinde zikretmektedir.²

Helena Hallenberg, yedi yüz yılda gerçekleşen Desûkî költüne dair kaynaklardaki bilgilerin artarak devam ettiğine ve 1990'lı yıllara gelindiğinde *el-Mevsûatü'l-Mısriyye*'de (*Mısır Ansiklopedisi*) yerini aldığına işaret etmekte ve ansiklopedi tarafından kabul edilmesi durumunu da şaşkıncı bulmaktadır. Bu durum yazarın İslâmî kaynak geleneği ile ansiklopediyi birbirinden çok ayrı gördüğünü ve ilkini sıhhati noktasında muteber telakki etmediğini göstermektedir.

“İcadın Neticesi – Kutsal Biyografi” (The Result of the Invention – The Sacred Biography) adlı ikinci bölümde Mısır köylerinin genel olarak bir veliden sonra yeni bir isim kazanmaları veya velilerin oraya kendi isimlerini vermeleri durumuna Desuk karyesinde rastlanılmamasının, İbrâhim ed-Desûkî'nin veliliğinin uydurma olduğunun diğer bir işareti olarak gösteriliyor. Öte yandan dindar ve irfanî bir aileye sahip olunması, veli biyografileri için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu minvalde annesinin isminin Fâtıma olmasının şaşkıncı olmadığı, dolayısıyla her şeyin bir elle çizildiği iması verilmektedir. Erken kaynaklarda sadece Mûsâ ve Eyyûb adlı kardeşlerinin zikredildiği, *Evrâd* gibi XX. yüzyıl sonrası eserlerde ise diğer kardeşlerinin isimlerinin geçtiğini görüyoruz. Bu isimlerin boş yere verilmediği, elbette her birisinin bir mânası ve imgesinin bulunduğu ve böylece bir amaca hizmet ettiği ileri sürülüyor. Her ne kadar yazar velilerin ailelerinin mütedeyyin ve ârifane olduklarını iddia ederken verdiği örneklerde isabet etse de, bu hususu bir unsur haline getirerek genelleştirmek vakıya mutabık değildir. Zira böyle ailelerden gelmeyen ve hatta kendi geçmişlerinde de birtakım menfi unsurlar olan, ancak sonrasında yaşadığı tecrübe ile dönüşüm yaşayan velilerin varlığı da bilinmektedir.

İbrâhim ed-Desûkî'nin en erken şeceresine ise XV. asırda rastlanıldığı, on iki imamın şeceresinde bulunduğu, tanınmayan iki ismin de Hz. Hüseyin'e

2 Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Mısır, Sudan, Habeşistan, Somali, Cibuti, Kenya, Tanzanya*, haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), II, 512, 702-706.

ulaşabilmek için muhtemelen eklenmiş olduğu kanaati paylaşıyor (s. 93-94). Buna ilâveten “seyyid” olma insiyakının Desûkî’ye has görülmeyip tüm velilerin Peygamber’in mânevî mirasına yakın olma ve meşruiyet kazanmaları için Hüseyinî olduğu ifade ediliyor ve Rifâî, Bedevî, Geylânî ve Şâzelî gibi veliler buna örnek olarak gösteriliyor. Dahası yazara göre Desûkî’nin Hüseyinî olması yetmiyormuş gibi, annesi vasıtasıyla Hasenî olduğu iddiası da ele alınıyor.

Biyografisi, öğretisi ve benzeri unsurlar ile Desûkî’yi bütün yönleriyle yansıtan bir çalışmanın yapılmamış olmasının, Desûkî imgesine yeni ilâvelerde bulunmayı mümkün kıldığını ifade eden Hallenberg, zaten durağan bir imgenin müride çok da bir şey katmadığını, zira durağanlıkta kerametın ön şartı olan değişime yer olmadığı fikrini beyan ediyor (s. 147). Öte yandan yazarın meşgul olduğu araştırma alanınının gerek İbrâhim ed-Desûkî’nin sözlerine ve gerekse hakkında söylenilen sözlere dair yorumlarını bir hayli tuhaf ve dikkat çekici kıldığını ifade edebiliriz. Meselâ “Hz. Âdem’den evvel ben tevhidden haberdardım” cümlesini kendisini peygamberden üstün görmek ve onun ötesine geçmek şeklinde algılıyor ki bu sözün tasavvuf terminolojisinde “ahd-i elest” ile alâkalı olduğu âşikârdır. Menkıbelerde kerametlerinin yanı sıra, zamansız mekânlarda dolaştığı, yaratılıştan önce var olduğu -ki “Ben ‘ulyâda Ahmed’in nuru ile beraberdim” cümlesi buna örnektir (s. 171). Ayrıca cennet ve cehennemı gördüğü, cehennemın kapısını kapamaya muktedir, küllî esrardan haberdar olduğu, bir kutup olarak nûr-ı Muhammedî’den yaratıldığı, dünya sahnesine çıkmadan önce Tanrı’nın doğasını öğrendiği, şeriat ve hakikati bildiği için Ebû’l-Ayneyn diye isimlendirildiği gibi hususiyetleri anlatılıyor (s. 203). Bu tür bilgiler yazara göre onun kozmik kahraman olduğunu ispattan başka bir şey değildir. Desûkî’nin “Allah’ın ihsanıyla esrâra vâkıf oldum, güce sahip oldum, kerâmet verildi” kabilinden sözleri ise abartılı bir şekilde tanrı-vari bir figür (god-like figure) olarak tanımlanmıştır.

“Tema ve İcadın Sebeplerini Tahlil” (Analyzing The Themes and Reasons of Invention) adlı beşinci bölümde yazarın şahsî kanaat ve bakış açısını daha sarıh surette okumak mümkündür. Desûkî’yi tâbir-i câizse bölüp parçalayan yazar, Ahmed el-Bedevî’nin rakibi, İslâm âlimi, sûfî mistik, kozmik kahraman, keramet gösteren, ulusal kahraman başlıklarıyla farklı karakterlerde ayrı ayrı inceliyor. Yazar bunlara ilâveten İbrâhim ed-Desûkî kültürünün İslâm öncesi kültlerin kılık değiştirmiş hali olabileceği görüşünü serdediyor. Zira Desuk yerleşkesinde iki tapınağın mevcudiyetinden ve doğu kenarındaki tapınakla ilgili olarak bir gözü güneş, diğeri ise ay olan atmacaya sahip bir baş tanrıdan söz edilmekte olduğunu, bu baş tanrıya aynı zamanda “iki göze hâkim” gibi isimler verildiğini, kezâ İbrâhim ed-Desûkî’nin de kendisine Ebû’l-ayneyn

isminin verilmesi ve yine yaratılmışlardan önce yaratılmış olması gibi sebeplerle bu tanrı kültleriyle ciddi benzerliklere sahip olduğunu söylüyor.

İbrâhim ed-Desûkî'nin timsah tarafından yutulan çocuğu kurtarması –veya ona hayat vermesi– ve sonrasında sürüngenini bir tek kelimeyle öldürmesiyle ilgili menkıbeyi, tarihte gerçek kahramanın insanlığı kurtarmaya ve böylece kaosu gidermeye muktedir kişi olduğu ve dolayısıyla Desûkî'ye de böyle bir rol verildiği şeklinde yorumlayan yazar, timsah hikâyesinin Nil nehrinin yıllık kabarmasıyla ilgili tarihî uygulamayla bağlantısı olabileceği görüşündedir (s. 209). Aynı minvalde Desûkî'yi antik imgeleri temsil ettiği şeklinde algılayan yazar söz konusu algısını, evrenin karanlık güçlerinin tehdit unsuru olan ejderhayı veya timsahı öldürmek suretiyle kontrol eden, hayat veren ve güçleri “direk” dikilerek temsil edilen bahar tanrı(ça)larının, her ne kadar doğrudan uzantısı olduğunu söyleyemesek de, kutub-evtâd olması, kaosu izâle etmesi ve mevlidinin baharda kutlanması gibi nedenlerle delillendirmeye çalışıyor.

İbrâhim ed-Desûkî diye bir şahsın yaşamış olabileceği, ancak onun mevcut olmama ihtimalinin de reddedilemeyeceğini iddia eden yazar, zürriyetinin olmaması durumunu garip buluyor ve bunun da veli figürü olarak uydurulmuş olduğuna dair fikri desteklediğini savunuyor (s. 217). Kültün imal edilmesindeki ilk saikin ekonomik faktörlerde bulunduğunu vurgulayan yazar, bölgede bir velinin bulunup onun uğruna festivaller düzenlenerek üretilen şekerin ticaretinin yapılması gerektiği için kültün uydurulduğuna, nitekim mevlidler için şekerin vazgeçilmezliğine değiniyor. Müellif ayrıca iki şehir, yani Desuk ve Tanta arasındaki rekabeti kazanmanın da ancak velilerle gerçekleşebileceğini söyler (s. 218). Bu noktada kültü resmî olarak himaye eden Sultan Kayıtbay eserde birçok defa zikredilmiş, ancak söz konusu sultanın sadece Desûkî'ye değil, aynı zamanda Tanta'da bulunan Ahmed el-Bedevî'ye de ihtiram gösterdiği, türbe ve makamını tamir ettirip genişlettiği gerçeği ise ihmal edilmiştir.³

Eserde yer verilen bazı bilgiler ve örnekler yazarın, tabakat müelliflerinin uydurmacı, basmakalıp ifadeler kullanan ve birbirlerini taklit eden kişiler olarak algıladığını ve dolayısıyla tüm biyografilerin üretildiğini düşündüğü intibayı uyandırıyor. Meselâ menkıbelerde hacca gitme, sonrasında Hicaz'da veya yol güzergâhında kalıp ilim tedris etme, zâhirî ilimleri tedris edip bâtınî ilimlere yönelme, ilham için halvete çekilme, sonrasında kendisinden ilim talep edilme, ulemâ tarafından denemeye tâbi tutulma ve onlara hadlerini

3 Mustafa Kara, “Ahmed el-Bedevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, II, 47-48. Ayrıca Sultan Kayıtbay'ın sadece Mısır'da değil Kutsal Topraklar'da da birçok hizmetinin olduğunu biliyoruz.

bildirme gibi birçok ortak noktanın mevcudiyetini ve bunun birçoğunun Desûkî için de geçerliliğini gösteren yazar, Desûkî'nin hacca gittiğine dair bir rivayetin olmamasını da son derece garip karşılıyor. Bununla birlikte bu tür hususların her birisinin bir amaca hizmet ettiğini de vurguluyor (s. 222, 227). Ayrıca yazarın, tabakat müelliflerini birçok defa roman yazarı gibi bir şekilde algıladığına da şahit oluyoruz. Meselâ, kaynaklarda Desûkî'nin ana rahmine düştükten sonra babasına fazla bir "rol" verilmediğini -ki bunun kutsal metinlerde genel bir eğilim olduğunu ifade ediyor- (s. 98), İslâmî kahramanların dinî yapıya uygun olması mecburiyetinden, babanın temiz bir nesle sahip olması gerektiği, böylece "seyyid" olarak vasıflandırılacağı ve dolayısıyla velinin kökeninin abartılacağını (s. 98-99) ifade etmesi söz konusu algıya yönelik örneklerden birkaçıdır. Yazar, genel kanaatine uygun düşmeyen noktaları ise oldukça şaşırtıcı ve tuhaf karşılıyor. Meselâ, birçok aziz ve peygamber de dahil, velilerin kırklı yaşlarında görevlerine, kariyerlerine başlarken İbrâhim ed-Desûkî'nin bu yaşlarda vefat etmesini bir hayli garip buluyor (s. 126).

"Zulme karşı olma, menkıbelerde yaygın kullanılan bir temadır... Millî kahramanın doğumu, millî kimlik tehdit edildiği bir zamanda en elverişli yerini alır. Tehdit önce Haçlılar, sonra yabancı bir hânedan olan Memlûklüler ve daha sonra da Osmanlılar tarafından gerçekleşti" (s. 231) şeklinde bilgi veren yazarın, bütün bunları söylerken Karakî'ye İbrâhim ed-Desûkî'nin biyografisini yazma emrini veren ve adına cami ve hankah inşa ettiren ve hatta yazarın bizzat kendi ifadesiyle kült oluşumunu himaye eden Sultan Kayıtbay'ın bir Memlûk sultanı olduğu gerçeğinden sarf-ı nazar etmesi oldukça dikkat çekicidir. Öte yandan Desûkî'nin Mısırlı bir imge olduğu birçok defa vurgulanan eserde, millî devlet fikrinin Osmanlı'nın Mısır'ı fet-hinden sonra doğduğu ve dolayısıyla XVI. asırdan sonra "millî kahraman"ın bu fikrin bir boyutu olarak telakki edilebileceği ifade ediliyor. Fethin sahibi Yavuz Sultan Selim ve sonrasında Kanûnî'nin genelde sûfilere yönelik ılımlı bir politika izlediği muteber kaynaklarda zikredilmesine rağmen, yazar bu durumdan bihaber olarak Osmanlı Devleti'nin söz konusu topraklarda zulüm ve ayrımcılık yaptığı fikrinden hareketle konuya yaklaşmakta ve konuyu bir anlamda bağlamından kopartarak farklı bir mecraya taşımaktadır.

Helena Hallenberg asır asır Desûkî imgesine eklenen özellikleri incelerken "XVI. asırda Desûkî kültü hangi amaca hizmet için yeniden üretildi?" şeklindeki soruya ise şöyle cevap aramaktadır: "Tanta'nın karşısında ve onun yerine Desuk'un elverişli bir kutsal ziyaretgâh olması için Sultan Kayıtbay'ın Desûkî kültürünü himaye etmesi sebeplerden biri olabilir, ancak iki şehir arasındaki rekabetin gerçek sebepleri ekonomik faktörlerde (şeker kamışı ticareti, mevlidlerdeki ekonomik faaliyetler) veya çeşitli tarikatlar arasındaki güç

mücadelesinde de bulunabilir... Ya da belki de yabancı hâkimiyeti yıllarında Mısırlı ben-imesini kuvvetlendirmek için millî kahraman ihtiyacını karşılamak üzere Desûkî tekrar icat edilmiştir.” İmgeye XVII. asırda yaratıcı rolü verildiği, XVIII. asrın onu ilmî çalışmaların müellifi olarak takdim ettiği, XIX. asırda ise dört kutub düşüncesinin sıkıca kökleştğine işaret ediliyor (s. 236).

İbrâhim ed-Desûkî diye bir zatın mevcut olup olmadığı sorusuna “Tek kelimeyle bilmiyoruz” şeklinde cevap veren Hallenberg, böyle bir insanın tarihte yaşadığını; ancak birçok elbiseye büründürülmek suretiyle gerçek figürün oldukça belirsiz hale getirildiğini tahmin ettiğini söylemektedir (s. 233).

“700 yıllık bir veli-yapımı sürecinde İbrâhim ed-Desûkî’ye eklenen tüm parçaları içeren müstakil bir çalışma yapılmadı. Bu nedenle resim oldukça esnek ve yeni ilâve ve yorumlara hâlâ açıktır” diyen yazar, kendisinin de bu icat sürecine katkıda bulunduğunu ifade ederek “Sonuç” bölümünü nihayete erdiriyor (s. 240). Akabinde İbrâhim ed-Desûkî’nin doğum yılı hakkındaki bilgileri topladığı (s. 241-242), ona nispet edilen eserleri belirttiği (s. 243-257) ve İbrâhim ed-Desûkî’nin icadı sürecindeki temaları tarihlere göre işlediği (258-265) üç zeyl bölümü yer almaktadır. Eserin sonunda bulunan “İndeks” okuyucular açısından eseri kullanışlı hale getirmektedir.

Yazar, düşüncelerini ortaya koymada birçok kült ve mitoloji kitabından istifade etmenin yanı sıra, ilgili yazma eserlere de müracaat etmiştir. “Bibliyografya”sını geniş bir yelpazede oluşturduğuna şahit olduğumuz yazarın benzer bir çalışma olan Catherine Mayeur-Jaouen’un *Al-Sayyid Ahmad al-Badawi un grand saint de l’islam égyptien* (1994) adlı eserinden sıkça iktibaslarla bulunması dikkat çekmektedir. Ayrıca eserde İbrâhim ed-Desûkî Külliyesi olarak tanımlayabileceğimiz hankah, türbe ve caminin giderlerini karşılamak üzere Sultan Kayıtbay tarafından vakıf inşa edildiğine dair tarihî bir belgeye yer verilmesi de önemli bir bulgudur. Ana fikri İbrâhim ed-Desûkî örneği üzerinden tüm velilerin veya azizlerin birtakım sebeplerle insanlar tarafından uydurulması olan bu eser, tasavvufî öğelerin ve bilgilerin nasıl enteresan ve uç bir şekilde yorumlanabileceğini göstermesi açısından çarpıcı bir örnek durumundadır.

Ayşegül Mete

(Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)